

КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК ЮРИДИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР МИНИСТРИЛИГИНИН
МИЛИЦИЯНЫН ГЕНЕРАЛ-МАЙОР Э. А. АЛИЕВ атындагы
АКАДЕМИЯСЫ

Диссертациялык кенеш Д. 12.22.648

Кол жазманын укуктары боюнча
УДК 347.963:343.137.5

Жаналиев Максат Эмильевич

**ЖАШЫ ЖЕТПЕГЕНДЕР ЖӨНУНДӨ МЫЙЗАМДАРДЫН ИШКЕ
АШЫРЫЛЫШЫНА ПРОКУРОРДУК КӨЗӨМӨЛ
(ОКУТУУНУН ТЕОРИЯСЫ ЖАНА ПРАКТИКАСЫ МАСЕЛЕЛЕРИ)**

12.00.11 – менен- жылдын, максатын көздөйтүрдүк көзөмөл,
Укук коргоону уюштуруу

АВТОРЕФЕРАТ

Юридика илимдеринин талапкерлер деген даражага илимий диссертациялар

Бишкек-2022

Иш Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик университетинин юридикалык
кафедрасында жургузулду

Илимий жетекчи:

Юридика илимдеринин доктору, профессор
Рысмендеев Бактыбек Дженишбекович

**Расмий да ачык
көрсөтүлөттөри:**

Юридика илимдеринин доктору, профессор

Юридика илимдеринин талапкерлер, профессор

Жетекчи уюм:

Диссертацияны коргоо "___"
2022жылысаат___Милициянын генерал-майор Э. А. Алиев атындагы
Кыргыз Мамлекеттик юридикалык университетинде, юридикалык
илимдердин доктору (талапкерлер) илимий даражасын алмаштырып алуу эл
үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д. 12.22.648 диссертациялык
кенешинин отурумун болот.

Дареги Бишкек шаары, Чуй проспекти 180 а, конференц-зал (экинчи
бөлүгү, 412-кабинет)

Диссертация бүбүсара Кыргыз Мамлекеттик университетинин илимий
китеп канасынан таанышса болот.

Дареги: 720001, Бишкек шаары, Чуй проспекти, 180 а.

Автореферат "___" _____ 2022жылы жонотулду

**Диссертациялык кенештин
илимий секретары
ю.жана.д, доцент**

ИШТИН ЖАЛПЫ СЫПАТТАМАСЫ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кандай гана коомдо болбосун, жашы жете электердин негизги укуктарын жана кызыкчылыктарын мамлекеттик коргоо өзгөчө мааниге ээ, анткени алар ар-кандай зомбулуктун турлоруно дуушар болушат жана объективдуу себептерден улам оздорунун физикалык жактанда, юридикалык жактанда ссу алдынча коргой алышпайт. Демек, балалык чойродо мыйзамдуулукту камсыздоо маселеси Кыргыз Мамлекеттуулугу эл үчүн ото маанилуу. Балдардын жана бутундой уй-булоонун укуктарын коргоо эн жогорку Конституциялык денгээлинде 2-болумундо 27-беренесинде баланын эн жогорку кызыкчылыктарын камсыз кылуу принциби белгиленген. [2021 жылдын 5-майында Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана 2021 жылдын 11-апрелинде элдик добуш беруудо (референдумда) кол алынган. Эркин-Тоо 2021 жыл 5 май (№41)

Жашы жете электер жонундо мыйзамдардын аткарылышына прокурордук козомол жашы жетпегендердин укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо жаатындагы мамлекеттик саясаттын маанилуу багыты болуп саналат. Чындыгында, прокурорго жашоонун дерлик баардык чойролорундо жашы жетпегендер жонундо мыйзамдардын аткарылышын козомолдоо ыйгарым укуктары жуктолгон-бул билим беруу, саламаттыкты саламаттык, тергоо жана соттук иштерди кароо учурунда жашы жете электердин укуктарын жана эркиндиктерин саламаттык.

Жашы жетпегендердин тарабынан жасалганда жана кызыкчылыктарды коргоодо. Жашы жете электердин укуктарын ата-энелеринин эле камкорчу бологон адамдардын сактоосу; жашы жетпегендердин кылмыш жасоосунун эле аларга каршы мыйзамсыз аракеттердин себептерин аныктоо. Мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик органдарын жана алардын кызмат адамдарын, уюмдарды жана мекемелерди камтыган субъекттердин чойросу кенири прокурордук козомолдун объектисине кирет.

Алсак, 2017-2021-жылдар аралыгында прокуратура органдары тарабынан жашы жете электердин конституциялык укуктарынын сакталышы жана мыйзамдардын аткарылышын козомолдоо боюнча 4217 текшеруу жургузулуп, анын натыйжасында 18966 мыйзам бузуулар аныкталып, 248 кылмыш иши козголгон. Мыйзамга каршы келген мыйзам актыларына нааразычылык билдирип, мыйзам бузууларды четтетуу боюнча 4019 сунуш, жана мыйзам бузууларды четтетуу боюнча 1388 корсотмо берилген, 417 адамга ченемдик укуктук актыны бузууга жол бербестиги жонундо эскертуулор берилген. Тартиптик жоопкерчиликке тартуу жонундо 208 токтом чыгарылган. Прокурордук чара мээ кабыгы актылары эл үчүн 7160 адам жоопкерчиликке тартылды. (тартиптик жана административтик жоопкерчилик жасалган) 141 кылмыш иши козголуп, ЭУПКга катталган. Сотко 355 мбу жонотулгон.

Кируу режими: <https://www.prokuror.kg/news-ru/4156-...=/>

Прокуратура органдары өз ишмердүүлүгүндө ата-энесинин камкордугусуз калган жашы жете электердин, жетим балдардын, кароосуз калган балдардын жана зомбулуктун курмандыгы болгон балдардын укуктарын сактоого өзгөчө көңүл бурат. Прокуратуранын талыкпаганишмердүүлүгүнүн аркасында дал ушул жерден көптөгөн мыйзам бузуулар, балдарды мыйзамсыз сатуунун ирт коррупциялык схемалары, жетим балдардын турак жайлары бүбүсара мыйзамсыз бүтүмдөр, орой балдар үйлөрүндө жана интернаттарда балдарды багуу жана тарбиялоо тартибин бузуулар. Акыркы жылдары балдардын ден-соолугуна, аброюна, адеп-ахлактык, руханий жана социалдык өнүгүүсүнө зыян келтирүүчү маалыматтардан коргоо прокуратура органдарынын артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп калды. Ал эми бул азырынча республикада балдарды зыяндуу маалыматтардан коргогон толук кандуу мыйзам жок экендигигне карабастан. 2021-жылы Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы тарабынан маалыматтык материалдарды экстремисттик террористтик деп таануу жана баңги каражаттарын мыйзамсыз жарнамалоо боюнча сотко 27 арыз келип түшкөн, алар канааттандырылган. Арыздарды кароонун жыйынтыгы боюнча соттун чечими бүбүсара Кыргыз Республикасынын аймагында экстремисттик мазмундагы 97 сайтка 300 аккаунтка, ошондой эле баңгизаттарды жарнамалаган 21 маалыматтык ресурстарга интернетке кирүүгө тыйуу салынган жана чектөө коюлган [Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун "Прокуратура органдарынын 2020-жылындагы ишинин жыйынтыгы" пресс-конференциясында (түз эфирде жазылган) КТРК 5-февраль 2021-жыл]

Ошол эле учурда прокуратура өз ишинде мыйзамдык жактан чечүүнү жүрөк кылган көптөгөн кыйынчылыктар жана көйгөйлөр бүбүсара биригип келет. Мисалы, прокуратура органдарынын укуктары жана милдеттери мыйзамдык жактан дифференцилоонун жоктугу практикада анын компетенциясынын мазмунун ачык-айкындыгынын жетишсиздигине алып келет, бул азыркы талаптарга жооп бербейт. Прокурорлорго бир катар учурларда кырдаалга өз алдынча баа берүү үчүн жана анын негизинде иш алып өрткө боюнча жалгыз чечим кол алмаштырып алуу укугун берүү үчүн органдын конкреттүү укуктары бүбүсара милдеттеринин ортосундагы байланышты алда канча алыс жана татаал кылат. Ошол эле учурда Кыргыз Республикасынын азыркы Конституциясында прокуратуранын орду да эмес бойдон калууда. Ошондуктан ал көбүнчө укук коргоо органдарынын катардагы структураларынын бири катары колдонуу калат.

(COVID-19) пандемиясынын жана туруксуз дүйнөнүн келечектеги мүмкүн болгон шартында прокуратура органдарынын ишинин олуттуу чөйрөлөрүндө мыйзамдардын сакталышын көзөмөлдөө сыяктуу заманбап илимий-методикалык колдоосу зарыл. Жашы жетпегендердин эс алмаштырып алуу, билим алмаштырып алуу жана социалдык камсыздоо укугу. Көптөгөн

билим берүү үчүн уюмдарынын балдарды аралыктан окутууга өтүшүнө байланыштуу, алардын ден-соолугуна жана өнүгүүсүнө зыян алып келүүчү маалыматтардан коргоо чөйрөсүндө мыйзамдуулукту камсыздоонун жаңы ыкмаларын укуктуу чыгуу маселелери актуалдуу болуп жатат. Проблеманын бүткүл дүйнө үчүн актуалдуулугуна жана олуттуулугуна таянып, Кыргызстан үчүн гана эмес, ошондой эле глобалдык коомдун мейкиндикте боло турган глобалдык өзгөрүүлөрдүн алдында, болжолдоолорго ылайык, санариптик технологиялар областынын чоң роль ойнойт. Жашы жетпегендерге ушул чөйрөдөгү прокурордук иштин айрым багыттарынын илимий-методикалык негиздерин укуктуу чыгуу. Алардан келип чыккан баардык плюс жана чыгымдар, азыр мыйзамдардын аткарылышын көзөмөлдөөнүн бир бөлүгү катары колдонуу зарыл.

Көрүнүп тургандай, алинин чечиле элек көйгөйлөр көп. Бул маселелердин терең изилдөөнүн маанилүүлүгү бүгүнкү күндө Кыргызстандын саясий системасын реформалоо жана Республиканын башкаруунун жаңы формасына өтүшүнө байланыштуу көптөгөн калыпталган идеяларды кайра карап чыгуу бүбүсара шартталган. Закондуулукту чындоо системасында прокуратуранын орду жана ролу жөнүндөгү маселе. **Мунун баары диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугун аныктайт жана жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдүн маңызын жана максатын тең изилдөөнүн, азыркы кырдаалдардын реалдуулугуна шайкеш келген жаңы илимий чечимдерди укуктуу чыгуунун жүрөк кылат.** Прокуратура органдарынын ишинин эркиндик чөйрөсүнүн натыйжалуулугу.

Диссертациянын изилдөөнүн максаты - мамлекеттин жана коомдун өнүгүүсүнүн азыркы этабында жашы жетпегендердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо чөйрөсүндөгү прокурордук көзөмөлдүн уюштуруучулук-укуктук негиздерин теориялык жактан түшүнүү жана аны өркүндөтүү боюнча сунуштарды укуктуу чыгуу.

Бул максатка жетүү үчүн төмөнкү изилдөө **милдеттери коюлган:**

1. Жашы жетпегендердин укуктарын жана таламдарын коргоо жагынан Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына талдоо жүргүзөт;
2. Жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышын камсыз кылуу чөйрөсүндө прокурордук көзөмөлдүн мүнөзү, предмети жана объекти боюнча баштапкы илимий жоболорду укуктуу чыгат;
3. Жашы жетпегендердин укуктарын жана таламдарын коргоо жаатындагы прокурордук чара көрүүнү чектерин аныктоого;
4. Жашы жетпегендердин конституциялык укуктарын коргоо жаатындагы прокуратура органдарынын ишинин мазмунун айтып берүүгө;
5. Жетим балдардын жана ата-энесинин камкордугусуз калган балдардын таламдарынын бузулушуна прокурордук чара көрүүнүн негизги ыкмаларын карайт;

6. Жашы жете электер тарабына жасалган кылмыштарды кароосуз калтыруунун алдын алмаштырып алуу жагында прокуратуранын ишин уюштуруу абалына баа берет;

7. Маалымат мейкиндигинде прокурордук чара көрүү аркылуу жашы жетпегендердин укуктарын коргоону актуалдуу көйгөйлөрүн талдоо;

8. Жашы жетпегендердин арасында укук бузуулардын алдын алмаштырып алуу жагында прокурордук көзөмөлдүн практикасын изилдөө жана жалпылоо: кеңири таралган кемчиликтерди аныктоо;

9. Прокурордук көзөмөлдү өркүндөтүү боюнча концепцияны укуктуу чыгат сот-укуктук реформанын шартында.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы. Диссертация биринчи жолу комплекстүү, логикалык жактан аяктаган теориялык жана прикладдык изилдөө болуп саналат, анда Кыргызстанда биринчи жолу жашы жете электердин укуктарын коргоо маселеси прокурордукарата чара көрүү көз карашынан каралып жатат. Сунушталган ыкманын жаңылыгы иште формулировкаланган көйгөйлөр прокурордук көзөмөл системасынын учурдагы абалын эске алмаштырып алуу бүбүсара гана чечилбестен, ошондой эле прокуратуранын объективдүү, мүнөздүү касиеттери комплекстүү, пландары катары колдонуу киргизилген объектинин структуралык системадагы өз алдынча чакан системасы катары колдонуу эсептелет. Диссертациялык изилдөөнүн жаңылыгы азыркы шарттарда жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын прокурордук көзөмөлүнүн өзгөчөлүктөрүн комплекстүү изилдөө бүбүсара аныкталатдүйнөдөгү глобалдуу өзгөрүүлөр, COVID-19 коронавирус инфекциясынын уланып жаткан пандемия мезгилинде Кыргызстандын алдында турган милдеттердин өзгөчөлүгүнөн улам, бул өзгөчө жаңылык актуалдуу болуп саналат.

Алынган натыйжалардын теориялык жана практикалык мааниси эмгекте каралган маселелердин актуалдуулугуна жана жаңылыгына байланыштуу. Изилдөөнүн жыйынтыгында түзүлгөн теориялык кортундулары ошондой эле жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү күчөтүүгө багытталган. Прокурордук көзөмөл чөйрөсүндөгү мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштарды ишке ашыруу Кыргызстанда жашы жете электердин негизги укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоонун натыйжалуулугунун жогорулаттууга кызмат кылууга тийиш.

Диссертацияда камтылган теоричлык жоболор прокурордук көзөмөл илиминде, жазык жана жазык-процесстик мыйзамдарга, жашы жетпегендердин негизги укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу таламдарын коргоо тармагында прокурордук көзөмөлдү өркүндөтүүдө колдонулушу мүнкүн.

Изилдөөнүн теориялык корутундулары ошондой эле жашы жете электерге каратка мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөл жүргүзүү маселелери боюнча андан аркы илимий изилдөөлөр үчүн

пайдаланышы, колдонуудагы мыйзамдага толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү, ведомстволдук ченемдик актыларды даярдоо (Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун буйруктары жана тиркемелери). Диссертациялык изилдөөнүн материалдары прокуратура органдарынын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу бүбүсара прокурордук көзөмөл боюнча жогорку юридикалык окуу жайлардын окуу процессинде ооба пайдаланышы мункун.

Коргоо үчүн берилген диссертациянын негиз жана жоболору;

1) Теориялык булактардын жана улуттук мыйзамдарды талдоонун негизинде төмөндөгүдөй түшүнүктөрдүн автордук аныктамасы иштелип чыккан: жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдүн "предмети", "объектиси" жана "ыйгарым укуктарынын чеги"

2) Корутундуда мыйзамда белгиленген көзөмөл субъектинин жоктугу ишти уюштурууда бирдейликтин жоктугуна алып келет, эркиндик көп учурда прокуратура органдарынын жашы жете электердин укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу таламдарын коргоо жаатындагы ишинин натыйжалуулугуна терс таасирин тийгизет деп ырасталат.

3) Мыйзамдарга төмөнкүдөй өзгөрүүлөр сунушталууда. Төмөнкүлөр зарыл:

-прокурордук көзөмөлдүн өзүнчө тармагы катары колдонуу бул чөйрөдөгү прокурордук көзөмөлдү бөлүп көрсөтүү бүбүсара жашы жете электердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жаатындагы прокуратуранын укуктук статусун мыйзамдаштыруу.

-Прокуратура жөнүндө Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамында жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышына прокуратура органдарына жүктөлгөн көзөмөлдөө функцияларын кыйла натыйжалуу ишке ашыруу үчүн прокурорлордун ыйгарым укуктары кененирээк көрсөтүлсүн.

- Кыргыз Республикасынын Конституциясына прокуратурасы жөнүндөгү нормалар өзүнчө глава бүбүсара киргизилсин. Прокуратуранын конституциялык статусун мамлекеттик бийликтин тиешелүү бутактарынан бөлүнгөн органдардын бирдиктүү борборлоштурулган жана өз алдынча системасы катары колдонуу, төмөнкү турган прокурорлор Кыргыз Республикасынын Башкы прокуроруна баш ийүү жана көз карандысыз деген принциптин бекитип, Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана мыйзамдарына гана баш ийүүсү;

-стандарты коюу бүбүсара куугунтуктоонун чөйрөсүн кеңейтүү зарыл. Ага ылайык прокурор жашы жете электердин укуктук абалын жөнгө салуучу мыйзамдардын (жана мыйзамдардын гана эмес) колдонулушун көзөмөлдөйт.

4) Прокурордук көзөмөлдүн практикасын талдоонун негизинде республикада жашы жете электердин укук бузууларына жана үй-жайсыздыгына шарт түзгөн себептерди жана шарттарды эрте аныктоо боюнча

профилактикалык системасы түзүлбөгөндүгү далилденген. Алдын алмаштырып алуу предметтеринде иш негизинен себептерди эмес, натыйжаны жоюунун тегерегинде курулат. Кайдыгерликтин жайылышына биринси кезекте үй-бүлөөнүн материалдык жана социалдык абалынын канааттандырууларлык эместигинен тартып, айрым маданияттардын таасирине чейин көптөгөн факторлор таасир этээри далилденген. Бул көп сандаган себептер жоюулмайынча, маселе эч кандай мыйзамдуу жолдор бүбүсара чечилбейт.

5) Жашы жете электерге г каратка мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдүн учурдагы абалына талдоо жүргүзүүдө прокурордук текшерүү объектилеринин ишинде төмөнкүдөй көйгөйлөр аныкталган:

- Кароосуз калган балдар боюнча комиссиялардын ишиндеги формализм

- Балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органдардын ата-энелик укуктарынан ажыратуу жана балдарды үй-бүлөдөн чыгаруу учурларын кыскартуу боюнча профилактикалык иштердин жоктугу, ошол эле учурда камкорчулук жана көзөмөлчүлүк органдарынын ата-энелик укуктарынан ажыратуу боюнча оперативдүү ишинин жетишсиздиги.

- Республикада кесиптик социалдык институттун жана укуктарды коргоо кызматкерлеринин, социалдык адистердин жоктугу.

- Өлкөдө жашы жете электердин укук бузууларын изилдөөдө, анын заманбап өзгөчөлүктөрүн жана процесстерин аныктоодо, өнүктүрүүдө, жарандык коомдун өкүлдөрүн тартуу бүбүсара баарлашуу үчүн бирдиктүү кесиптик чөйрөнүн жоктугу; өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулуктун алдын алмаштырып алуу боюнча заманбап концепциясы түзүү.

6) Глобалдык коомдук мейкиндикте боло турган глобалдык өзгөрүүлөрдүн контекстинде, болжолдоолорго ылайык, санариптик технологиялар алардан келип чыккан бардык плус жана чыгашалар бүбүсара областынын чоң ролду ойной тургандыгы талашсыз. Коомдук жана мамлекеттик мааниси жогорулаган прокурордук иштин бир катар айрым багыттары каралсын. Мисалы, жашы жете электердин маалыматтык коопсуздугу камсыз кылуу жаатында прокуратура кызматкерлерин маалыматтык технологиялар атайын даярдоо жана алардын илимий-методикалык жактан камсыз кылуу үчүн шарттарды түзүү өзгөчө мааниге ээ экендиги далилденген.

7) Кыргызстанда жашы жете электердин абалын жакшыртуу максатында Кыргыз Республикасынын Президентине мамлекеттик Балдардын маселелери боюнча коомдук кеңешти түзүү зарыл экендиги негизделет, анын негизги функциялары болуп төмөнкүлөрдү укуктуу чыгуу жана бекитүү болушу мүмкүн: 1) ата-энесинин камкордугусуз калган балдар үчүн мыйзамдардын, мамлекеттик социалдык программалардын долбоорлору; 2) балдардын

укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоо, алардын мыкты өнүгүшүн камсыз боюнча коомдук демилгелер жана программалар.

8) Жашы жете электерге г каратка мыйзамдардын аткарылышын камсыз кылуу чөйрөсүндө прокурордук көзөмөлдү өркүндөтүүнүн келечегин талдоодо прокуратура органдары үчүн жарандык коом бүбүсара диалогту түзүүнүн зарылчылыгы, жашы жете электердин укуктарын коргоо процесстерин тартуу бүбүсара негизделет. Жашы жете электердин укуктарын жана таламдарын, массалык маалымат каражаттары бүбүсара ишенимдүү мамилелерди түзүү маанилүү жана актуалдуу болуп калды.

9)Заманбап шарттарда прокурордук көзөмөлдү өркүндөтүү боюнча практикалык сунуштар иштелип чыкты жана чаралар сунушталды. Атап айтканда, "Прокурорлордун статусу жөнүндө" Кыргыз Республикасын Мыйзамынын модель сунушталууда.

Арыз ээсинин жеке салымы. Автор жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышын көзөмөлдөө боюнча Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарынын ишенимдүүлүгүнө комплекстүү изилдөө жүргүзгөн, бул чөйрөдөгү колдонулуудагы мыйзамдардын абалын гана талдап тим болбостон, ошондой эле практиканы ооба карап чыгууга мүмкүндүк берди. Мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик органдары тарабынан колдонулушу жана прокурордук көзөмөлдүн актуалдуу көйгөйлөрү.Талдоолордун негизинде автор жашы жетпегендердин негизги укуктарын жана таламдарын коргоо жаатындак прокурордук көзөмөлдүн андан ары өркүндөдүү боюнча жыйынтыктарды чыгырат жана сунуштарды берет.

Изилдөөнүн натыйжасында апробациялоо боюнча диссертация даярдаган Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө мамлекеттик Кыргыз мамлекеттик юридикалык университетинин криминалистика жана соттук экспертизалар кафедрасы. Негизги жоболор изилдөөнүн 11 корутундусу талкууланып жана баяндамаларда бердик. "Укук коом мамлекет теориянын тарыхын жана практиканын көйгөйлөрү КМУнун түзүлгөндүгүнүн 15 жылдыгына арналган (Бишкек, 25-май, 2018-жыл) жана "Укуктун социалдык функциясы илимий жактан камсыз кылуу,мыйзам чыгаруу жана укук коргоо маселелери"(Бишкек,29-июнь,2018-жыл)

Диссертациянын материалдарын автор лекция окуганда колдонот КМУнун факультетинде курстары илимий "Криминалистика" жана "ИСИИ негиздери".

Натыйжаларды жарыялоо бонча. Диссертациянын темасы боюнча 11 илимий макала Кыргыз Республикасынын жогоркуу аттестациялык комиссиясы тарабынан сунушталган алдыңкы юридикалык журналдарда жарыяланган.

Диссертациялык изилдөөлөрдүн структурасы жана көлөмү. Диссертация кириш сөзүнөн 3 бөлүмдү жана 9 бөлүмдү камтыган негизги бөлүкөн,еортундулардан, практикалык сунуштардан жана адабияттардын тизмесинен акими.

Диссертациянын негизги мазмуну

Киришүү изилдөөнүнүн темасынын, максаттарынын жана милдеттеринин актуалдуулугу, изилдөөнү илимий жаңылыгын алынган натыйжалардын практикалык маанисин негиздейт, ошондой эле изилдөө үчүн коюлган негизги жоболордун формултовкалайт, изилдөөгө изилдөөчүрүнүн өзүнүн салымы жөнүндө маалымат берет. Бул теманы изилдөө:изилдөө натыйжаларын апробациялоо боюнча маалыматтар келтирилген.

1-глава Прокурордук көзөмөлдүн жалпы мүнөздөмөлөрү жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдарды саламаттык үч бөлүмдөн акими

1.1-бөлүмдө Кыргыз Республикасын жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын мүнөздөмөлөрү эл аралык документтерге г каратка жашы жетпегендер жөнүндө Кыргыз Республикасынын негизги мыйзамдары каралат "жашы жетпегендер жөнүндө" аныктоого теориялык анын негизги аныктамалары аныкталган:баланын укуктук абалын структурасы аныкталат. Орточо кортунду жасалып баланын түшүнүгү 18 жашка чейин баардык адамдарга г каратка жалпы тушунук катары колдонуу каралышы керек "жашы жетпегендер", "өспүрүм" категориясы ушул бирдиктүү түшүнүк бүбүсара камалууга тийиш ал эми кээ бир учурларда баланын укуктук абалынан өз алдынча түрлөрүн калыптандыруу үчүн негиз катары колдонуу колдонулуш керек. Сунушталган ыкма көмөк көрсөтүү , бириктирүүчү колдонуудагы мыйзам болот терминология жана колдонуудагы мыйзамдардагы карама-каршылыктарды жоюу.

1.2-бөлүм"Прокурордук көзөмөлдүн маңызы, предмети жана объекти жашы жетпегендердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жаатындагы мамлекеттик саясаттын контекстинде прокурордук көзөмөлдүн маңызын ачып берет" жашы жетпегендердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жаатындагы мамлекеттик саясаттын контекстинде прокурордук көзөмөлдүн маңызын ачып берет;жаңы жете электердин укуктарын жана эркиндигин алрдын мыйзамдуу таламдарын коргоо, анын ичинде аларга каршы кылмыштарды жасоого бөгөт коюу жана алдын алмаштырып алуу,ошандой эле жашы жете элек өспүрүмдөр арасындагы укук бузууларды алдын алмаштырып алуу.

Теориялык булактардын талдоосунун негизинде жашы жетпегендер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышын камсыз кылуу чөйрөсүндөгү прокурордук көзөмөлдүн предметинин жана объектисинин аныктамалары түзүлгөн. Жашы жете электерге г каратка мыйзамдардын аткарылышы үчүн прокурордук кысымы жашы жетпегендердин укуктарын когоо жаатындагы чечимдик укуктук актылардын мыйзамдуулугуна мониторинг жүргүзүгө багытталган прокуратура органдарынын өзүнчө вектору болуп саналат деген тыянак чыгарат алардын укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоо,ошандой эле укук бузууларга бөгөт коюу жана алдын алыуу боюнча

мыйзамдар. Ошондуктан, жашы жете электердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жаатындагы прокуратуранын укуктук статусун, бул чөйрөдөгү прокурордук көзөмөлдүн өзүнчө бир тармагына айлануу суншуталууда. Бул мыйзамдык өзгөртүү жашы жете электердин укуктарын коргоо бүбүсара алектенген мамлекеттик жана органдардын арасында прокурордук позициясы тактоого мүнкүндүк алат.

1.3-бөлүм "Жашы жете электердин укуктарын жанан таламдарын коргоо жаатындагы прокурордук көзөмөлдүн чектери" иштин ушулчөйрөсүндөгү мыйзамда белгиленген прокуратуранын негизи функциялары боюнча таланат; прокурордук көзөмөлдүн чектери ушул бөлүмдө аныкталат, ал эми мамиле бөлүмүнүн прокуратурасы органдарынын ыйгарым укуктарына г каратка ооба уулу талдоо жүршгүзүлөт. Анын ордуна ыйгарым укуктарды эки категорияга бөлүштүрүү негизделет: 1) оперативтүү жана уюштуруучулук ыйгарым укуктар (документтерди жүрөк " алмаштырып алуу укугу, адистерди катыштыруу ж.б); 2) мыйзам бузууларды четтетүү болтурбоо жана күнөлүүлөрдү жоопкерчиликке тартуу ыйгарым укуктары. Ошондой эле мыйзамдарда "ишке ашырат", "ырдайлы кылат", "токундантырат"

Атап айтканда, сунушталган моделин КР Мыйзамынын статусу ЖӨНҮНДӨ "прокурордук кызматкерлер".

Өздүк салым кошкон изденүүчүнүн. Автор жүргүзүлгөн комплекстүү изилдөө иши прокуратура органдарынын Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын аткарылышын көзөмөлдөө боюнча жашы жете электер жөнүндө, эмне мүмкүндүк берди талдап абалын гана эмес, колдонуудагы мыйзамдарды, ушул тармакта да кароо практикасын колдонуу органдары мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик жана актуалдуу көйгөйлөрдү прокурордук көзөмөл. Жүргүзүлгөн талдоонун негизинде, автор тыянактар жана сунуштамалар андан ары өркүндөтүү үчүн прокурордук көзөмөлдү коргоо чөйрөсүндөгү негизги укуктарын жана таламдарын жашы жете электер.

Сыноо жыйынтыктарын изилдөө. Диссертация даярдалган кафедрасында криминалистика жана соттук экспертизалар Кыргыз мамлекеттик юридикалык академиясынын, КР Өкмөтүнө караштуу. Негизги жоболор жана тыянактар изилдөө отурумда жана излагались нарын баяндамаларында жана билдирүүлөрдө берилген эл аралык илимий-практикалык конференцияларга Укугу", коом, мамлекет: көйгөйлөр теориясы, тарыхы жана практика", түзүлгөндүгүнүн 15 жылдыгына күндөн тартып билим берүү КГЮА (Бишкек, 25-майында, 2018) жана "Социалдык функция укугу: проблемалар илимий жактан камсыз кылуу, правотворчества жана укук колдонуу" (Бишкек, 29-июнь, 2018).

Диссертациянын материалдары пайдаланылат автор караштуу окууда лекционного курсунун "Криминалистика" жана "Негиздери" ИСИИ карата

тергөө-криминалистикалык факультети КМЮА.

Илимий жыйынтыктарынын жарыялоосу. Боюнча темасындагы диссертациянын published 11 илимий макалаларды алдыңкы журналдарда юридикалык ЖАК тарабынан сунушталган Кыргыз Республикасынын.

Структурасы жана көлөмү диссертациялык изилдөө. Диссертация турат киргизүүнүн негизги бөлүгүн бириктирүүчү главасынын 3-жана 9-бөлүктөрүнүн, тыянактардын, практикалык сунуштарды жана пайдаланылган адабияттардын тизмесин.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Экинчи киргизүү темасынын актуалдуулугу негизделет, изилдөөнүн максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү алынган жыйынтыктарын, ошондой эле баяндалат негизги жоболор коюлган коргоого, жөнүндө маалыматтар берилет өздүк аманат изденүүчүнүн изилдөөгө бул теманы; келтирилет жөнүндө маалыматтар сыноо жыйынтыктарын изилдөө.

1-Глава. Жалпы мүнөздөмөсү сакталышына прокурордук көзөмөлдү жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардынүч бөлүмдөн турат.

- Бөлүмүндө **1.1"Мүнөздөмөсү жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын жашы"** менен катар эл аралык документтер каралып, негизги, Кыргыз Республикасынын мыйзамдары жашы жете электер жөнүндө; талданган теориялык ыкмаларын аныктоо түшүнүктөр "жашы жете элек"; аныкталган анын негизги дефиниции; аныкталган структурасы укуктук статусун баланын. Жасалган аралык тыянак экендиги жөнүндө түшүнүгү "бала" катары кароо зарыл билдирген түрдүк түшүнүк жана бардык адамдарга карата эмес, 18 жашка толгон, "категориясын жашы жетпегендер", "жашы жетпеген", "өспүрүм" керек охватываться ошол бирдиктүү түшүнүк, ал эми айрым учурларда катары пайдаланылышы мүмкүн негиздери түзүүдө өз алдынча түрлөрүнүн укуктук статусун баланын. Сунушталган мамиле өбөлгө түзөт бир түргө иштеп жаткан юридикалык терминдердин жана карама-каршылыктарды четтетүү, колдонуудагы мыйзамдардагы.

- Бөлүмүндө **1.2 "маани-Маңызын, предмети жана объекти мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү жашы жете электер жөнүндө"** ачылат маңызы прокурордук көзөмөл контекстинде коргоо чөйрөсүндө мамлекеттик саясаттын укуктарын жана таламдарын жашы жете электер; кеңири талданат негизги максаттары жана милдеттери иш боюнча прокуратура обеспечению аткаруу мыйзамдарын, укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жөнүндө жашы жете элек жана алардын мыйзамдуу кызыкчылыктарын, анын ичинде пресечение жана предупреждение совершение аларга каршы кылмыштарды, ошондой эле алдын балдар кылмыштуулукка.

Талдоонун негизинде теориялык булактарын түзүлүп, аныктоо предметинин жана объектисинин чөйрөсүндө прокурордук көзөмөлдүн аткарылышын жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын. Жасалды деп жыйынтык мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү жашы жете электер жөнүндө – бул өзүнчө вектор ишин прокуратура, ал багытталган мыйзамдуулугуна көзөмөл тармагындагы ченемдик укуктук коргоону ишке ашыруу жашы жетпегендердин укуктарын ипризван камсыз кылуу реалдуу жана талаптагыдай мыйзамдарды озащите алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын, ошондой эле бөгөт коюу жана алдын алуу, укук бузууларды. Ошондуктан, сунушталган мыйзам ченемдүү бекемдөө зарыл укуктук статусу прокуратура чөйрөсүндөгү укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жашы жете элек, выделив прокурордук көзөмөлдү бул тармакта өзүнчө тармагы прокурордук көзөмөл. Бул мыйзам менен өзгөртүүгө мүмкүндүк берет конкреттештирүү жобо прокурордук кызматкерлердин арасында мамлекеттик жактардын жана жүзөгө ашыруучу органдардын ишин, укуктарын коргоо боюнча несовершеннолетних.

- Бөлүмүндө **1.3. "Чектери прокурордук көзөмөлдүн укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жаатында жашы жете элек"** талданат мыйзамда белгиленген негизги иш-милдеттери прокуратура иштин ушул чөйрөсүндө; чектери аныкталат прокурордук көзөмөл. Бул бөлүмдө ошондой эле эмне критическому талдоо мамиле ыйгарым укуктарын бөлүштүрүү прокуратура негизги жана кошумча. Ордуна ушул негизделет мамиле ыйгарым укуктарын бөлүштүрүү эки категорияга: 1) оперативдүү жана уюштуруу боюнча ыйгарым укуктары (суратып алуу укугу документтерди адистерди тартууга ж. б.); 2) ыйгарым укуктарын жоюу боюнча, укук бузууларды болтурбоо мыйзамынын ипривлечению күнөөлүүлөрдү жоопкерчиликке. Ошондой эле көңүл бурулат, анда көп пайдалануу жана мыйзамдардагы деген сөздөрдөн: "жүзөгө ашырат", "талап кылат", "козгойт", "тартат" ж. б. – подчеркивает болушу прокурорлордун бир эле учурда укуктардын жана милдеттердин конкреттүү иш-аракеттерди жасоого. Аны менен бирге темполномочия мамлекеттик органдын чагылдырат маани-маңызын, анын укуктук статусун, ошондуктан кыйла натыйжалуу жүзөгө ашыруу жүктөлгөн милдеттерге карата прокуратура органдарына функцияларын аткаруу үчүн көзөмөл боюнча жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын сунушкылынса , деталдуу түрдө конкреттештирүү мыйзамда прокурорлордун ыйгарым укуктары.

2-Глава. "Уюштуруу-укуктук механизмдерин ишке ашыруу аткарылышына прокурордук көзөмөлдү законодательствао жашы" камтыйт үч бөлүмдүн.

Бөлүм **2.1 "аткарылышына Прокурордук көзөмөл конституциялык укуктарын жашы"** бул маселелерди кароо прокурордук чара көрүү бузган жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын тармагында ден соолукту коргоо, эмгек, турак-жай жана билим берүү чөйрөлөрүндө.Талдоонун жүрүшүндө

аныкталган типичные бузууларга жол берилген мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан жана жергиликтүү бийлик органдары. Процессинде материалды баяндоонун доказывається тезис, эмне коргоо интересовнесовершеннолетних болуп ишинин маанилүү багыты болуп прокуратура, ал талап кылат, прокурорлордун кеңири билимдерди мыйзамдардын ченемдерин ар кандай чөйрөлөрдө жашоо-жашы жете элек, демек – жана тиешелүү даярдоо.

- Бөлүмүндө **2.2 "Прокурордук көзөмөл системасындагы заманбап укугун мамлекеттик коргоону балдарды, жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугусуз калган"** ачылат негизги сынамыктардыелы мыйзамдардагы жана укук колдонуу практикасын. Атап айтканда талдоо прокурорскчи көзөмөлдүошондой чөйрөсүндөгү мыйзамдардын аткарылышы үчүн эл аралык асырап алуу болуп өттү, улуттук мыйзамда төмөнкүдөй боштуктар көмөк көрсөтө турган коррупциянын бул тармакта: жоктугу так механизмин тандап алуу жетим балдар кетип жаткан ар түрдүү программалары боюнча колдоо чет өлкөгө; аныкталбаса, арыздарды кароо тартиби, жарандарды каттоо үчүн аларды талапкер катары вусиновители жана баш тартуу, аларды каттоо. Жана анын натыйжасы катары – жоктугу мыйзамдардагы так механизми, ошондой берүү кыргызстандык балдарды эл аралык асыроого. Ошол эле кезде жол-жоболор улуттук асырап алуу ашыкча забюрократизированы жана күтүүчү, талапкерлердин же болбосо баш тартууга асырап алуу, же болбосо киргизүүгө материалдык сый акы скорейшее маселени чечүү, анткени мыйзамдуу мөөнөтү көрсөтүлбөсө, анын ичинде ыйгарым укуктуу орган керек иш-чара өткөрүү жана даярдоо боюнча документтерди сот органдары. Зарыл өбөлгөсү натыйжалуу күрөшүү балдар сиротством болуп сапаттуу өзгөртүү ордун жана ролун жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тутумундагы мекемелердин сакталышын камсыз кылуучу укуктарды иинтересов балдарды, жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугусуз калган, алар должны өнүктүрүү ассоциациясына жергиликтүү өз алдынча башкаруу общественными уюмдар, издөө жаңы формаларын, алардын конструктивдүү диалог жана өз ара чечүү үчүн актуалдуу проблемаларын балалыкты

- Бөлүмүндө **2.3 Өзгөчөлүктөрү "мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү жөнүндө көзөмөлсүз калуунун алдын алуу жана жашы жете электерге каршы кылмыштарды"** талдоонун негизинде сот тажрыйбасын жана натыйжаларын прокурордук текшерүүнүн тапкан чөйрөсүндөгү негизги көйгөйлөр коргоо жашы жете электердин кызыкчылыктарына жана аныкталган өзгөчөлүктөрү прокурорской иштин алдын алуу чөйрөсүндө балдардын көзөмөлсүз калуунун жана жашы жете электерге каршы кылмыштарды. Предмети мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү озащите укуктарын көзөмөлсүз жана кароосуз калган жашы жете элек болуп, мыйзамдардын сакталышын жана негизги жоболорду

КР Конституциясынын органдары жана мекемелер, кызмат адамдары маселелери боюнча аныктоо, эсепке алуу жана түзүлүштөр кароосуз калган жана баштады балдардын. Объектерин көзөмөлдөө субъекттер алдын алуу, прокурордук текшерүү, алардын чернобыль жетишсиздиги оперативдүү иштер органдарынын, камкорчулук жана көзөмөлчүлүк боюнча ажыратууга ата-энесинин, алардын ата-энелик укуктарын жана алып коюу, баланы, үй-бүлөнү учурда маалымат алуу, зомбулук жөнүндө үстүндө алар. Ошондой эле, арасында чечилбеген көйгөйлөрдү жоктугу республикада институтунун кесиптик, социалдык кызматкерлердин жана социалдык кызматкерлердин адистигин балдарды коргоо жаатындагы. Ыйгарым укуктуу органдын аймактык бөлүмдөрү, жооп балдарды коргоого ээ эмес, зарыл болгон финансылык жана адам ресурстарын, мүмкүн эмес справитсья менен жумушчу жүк турат, абдан алыс баланын преобладающего татаал турмуштук кырдаалда ээ эмес баштапкы звенонун айыл жана ал тургай транспорттук чыгымдарды билиш үчүн, коштоого жана жүзөгө ашырууга мониторинг жүргүзүү жана кырдаалды баланын жана анын үй-бүлө. Ошол эле учурда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары көбүнчө самоустраиваются-жылдын маселелерди чечүү, балдарды коргоого багытталган, администрациялык бул жоктугуна тиешелүү ыйгарым укуктардын жана финансылык ресурстарды. Ошондой эле, несмотря анда-ст. 98-102 Кодексинин жана КР балдар жөнүндө каралган балдарды коргоо, зомбулуктун же кылмыштын курмандыгы, ушул убакка чейин жок мыйзамдык ченемдик-укуктук актылардын жөнгө салуучу ишин жүргүзгөн ыйгарым укуктуу органдардын бул багытта.

3-Глава "Жолдорун өркүндөтүү, мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү жашы жете электер жөнүндө" үч бөлүмдөн турат.

- Бөлүмүндө **3.1 "Ролун прокурордук көзөмөлдү ишке ашыруу чөйрөсүндө маалыматтык коопсуздукту жашы"** чоң сандагы аналитикалык материалдын ырааттуу доказывається негизделет тезис жаткандыгы жөнүндө, бул жашы жете элек катары кыйла уязвимая категориясы Кыргызстандын калкынын дуушар зыяндуу заттардын терс таасирине маалымат көбүнчө караганда чоң калк. Таратуу укукка каршы контентти ар жыл топтойт жүгүртүүлөр. Мыйзамдарды талдоо бул чөйрөдө көрсөткөндөй, бүгүн Конституциялык мыйзамына, " КР прокуратурасы эмес регламентирован жүргүзүү тартиби прокурорской текшерүү виртуалдык мейкиндикте. Актуалдуулугуна жараша жана серьезности көйгөйлөр дүйнө жүзү үчүн гана эмес, Кыргызстандын болочок глобалдык өзгөртүүлөрдү дүйнөлүк коомдук мейкиндикте, анда божомолдору боюнча чоң ролду ойноого болот санариптик технологиялар бардык вытекающими алардын ичинен плюсами жана чыгымдар, бүгүнкү үчүн көзөмөл алкагында жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын аткарылышын карасын бир катар айрым багыттарын прокурорской иш ээ жогорулатылган коомдук жана мамлекеттик маанилүүлүгү. Мисалы, мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөл жөнүндө

маалыматтык коопсуздук жашы жете элек. Көзөмөлдү ишке ашыруу жана бул багытта бекитишибиз керек өзүнчө директиве КР Башкы прокурорунун же түздөн-түз Конституциялык мыйзамда.

Бөлүм 3.2 "ишке ашыруу Өзгөчөлүктөрү прокуратура көзөмөлдүк ыйгарым укуктарды аткаруу чөйрөсүндөгү мыйзамдарды укук бузуулардын алдын алуу жөнүндө жашы" бул талдоо кыйла актуалдуу жана көйгөйлүү маселелерин алдын алуу балдардын кылмыштуулукка. Башкы көйгөй болуп саналат несформированность жетиштүүго мыйзамдууго регулированияправокелип чыккан мамилелерди байланыштуу, мамлекеттик органдардын ишине, ыйгарым укуктарына кирген укук бузуулардын алдын алуу жашы жете электердин. Жалгыз ченемдик укуктук документ болуп, бул чөйрөсүн жөнгө салуучу мамилелер, болуп ЖӨНҮНДӨ "кыргыз республикасынын Мыйзамынаб негиздери профилактикжана "Кыргыз Республикасындагы укук бузуулардын, анда объектиси - укуктук жөнгө салуу чыгышат бардык адамдар менен антиобщественным жүрүм-туруму, мында деталдуу арасында укук бузуулардын алдын алуу жашы жете электерге ушул мыйзамда каралбайт. Бар эле проблемасы жок болсо, бирдиктүү кесиптик-чөйрөнү үчүн баарлашуу чөйрөсүндө кылмыштуулуктун алдын алуу жашы жете электердин свовлечением бул чөйрөгө жарандык коомдун өкүлдөрү. Бири-маанилүү үчүн прокуратура органдарынын проблема болуп эсептелет кадрдык ресурстарды, жер-жерлерде.

Укуктук балдарды тарбиялоо ишинде прокуратура эле бар, кем эмес маанилүү. Бул багытта иш жүргүзүлүшү керек планомерно жана системалуу түрдө эмес, учурдан учурга, бул болуп турат азыр. Ушуга байланыштуу сунушталат Концепциясын иштеп чыгуу укуктук билим берүү ивоспитания жашы жете элек, ал эми негизги аспабы болуп калууга тийиш стратегиялык пландоонун мамлекеттик саясатты аныктаган бул чөйрөдөгү, ошондой эле Комплекстүү планын иштеп чыксын укуктук агартуу жашы жете элек.

- Бөлүмүндө **3.3 "Жолдорун өркүндөтүү укуктук статусун прокуратура шартында өткөрүү жана соттук-укуктук реформа"** аргументируется зарылдыгы өзүнчө Мыйзамды кабыл алуу КР статусу ЖӨНҮНДӨ "прокурордук кызматкерлер". Бул Мыйзамда чагылдырылышы керек топтому жалпы жана конкреттүү жоболорун. Жалпы жоболордо көрсөтүлүшү керек мыйзамдар жана башка ченемдик актылар үчүн негиз катары прокурорлорунун статусунан. Бул бөлүмдө аныкталууга тийиш төмөнкүдөй: орундарынын классификациясы нарын прокурорской системасында, квалификациялык талаптар кызмат орундарына прокуратура органдарында жана мекемелеринде; дайындоо тартиби ар кандай кызмат орундарына; класстык чендер системасында прокуратуранын. Ченемдик формада чагылдырылууга тийиш болгон негизги укуктары жана милдеттери прокурордун ар кандай чөйрөсүндө көзөмөл өзгөчөлүгү тыюу салууларды жана чектөөлөрдү, негизги этикалык талаптар, кабыл алуунун тартиби кызматка

корутундусу, кызматтык контракттын негиздери жана кесепеттери жана аны токтотуу. Ошондой эле мыйзамда лөргө бөлүү керек аныкталган көңүл узактыгын жөнгө салуу кызматынын жана эс алуу убактысынын кошо алганда, жөнгө салуу, эмгек стажын эсептөө, эмгек акысын аныктоо, кепилдиктер жана иш-чараларды укуктук жактан коргоонун, анын ичинде турак жай, пенсия жана башка кепилдиктер.

Өзүнчө жобо каралышы керек персонал менен иштөө, ал каралган башка функциялар менен катар, тартиби жана шарттары жүргүзүүнүн өздүк прокурорго ишти, окутуу жана квалификациясын жогорулатуу, талаптар, аттестациялоо. Мыйзам долбоору КР статусу ЖӨНҮНДӨ "прокурорлордун" Кыргыз Республикасында камтууга тийиш баяндаган ченемдер бар укуктук жаратылышка кызыкчылыктардын прокуратурасы, анын мүнөздөмөлөрү жана жол-жоболорун болтурбоо же уруксаты келип чыккан кызыкчылыктардын кагылышуусу.

ТЫЯНАКТАР

Жүргүзүлгөн изилдөө мүмкүндүк берди билдирип, төмөнкүдөй негизги тыянактар:

1. Мыйзамдардын аткарылышына прокурордук көзөмөлдү жашы жете электер жөнүндө – бул өзүнчө вектор ишин прокуратура багытталган мыйзамдуулугуна көзөмөл тармагындагы ченемдик укуктук коргоону ишке ашыруу жашы жетпегендердин укуктарын жана чакырылган камсыз кылуу реалдуу жана талаптагыдай аткаруу, мыйзамдарды коргоо жөнүндө, алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын, ошондой эле бөгөт коюу жана алдын алуу, укук бузууларды.

2. Предмети прокурордук көзөмөл болуп табуу жана бөгөт коюу, ар кандай мыйзамдарды бузуу укуктарын коргоо жөнүндө жашы жете электерди тартуу күнөөлүүлөрдү жоопкерчиликке жана ошону менен адилеттикти калыбына келтирүү. Объект прокурордук көзөмөл чөйрөсүндөгү укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо, жашы жетпегендердин: 1) мамлекеттик бийлик органдары (министрликтер, ведомстволор, мамлекеттик комитеттер, кызматтар жана аткаруу бийлигинин башка органдары, укуктарын коргоого байланышкан балдар); 2) жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары (бөлүмдөр, комитеттер жана кызмат маселелери боюнча укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жашы жете элек); 3) субъекттер жүзөгө ашыруу үчүн коомдук контролду камсыз кылуу үчүн жашы жетпегендердин укуктарын мажбурлап кармоо жерлеринде; 4) укуктук актылар кабыл алынган жогоруда көрсөтүлгөн органдар жана кызмат адамдары.

3. Изилдөөнүн жүрүшүндө аныкталган негизги багыттары үчүн прокурордук көзөмөлдү аткарууга жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын жана жасалды деген жыйынтык бул түрү көзөмөл бириктирет, ар кандай иш

чөйрөсү сыяктуу: жашы жетпегендердин укуктарын сактоо, мамлекеттик, экономикалык, социалдык, үй-бүлөлүк жашоо тараптан тиешелүү органдарынын, мекемелердин, уюмдардын жана ишканалардын; укуктарын жана эркиндиктерин жашы жете элек тергөөдө жана соттук кароого иштер жөнүндө жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыштар же коргоо жана алардын кызыкчылыктарын коргоо укугун сактоо, жашы жете электер тарабынан ата-энесинин же адамдар катары чыгышат камкорчунун; себептерин табуу, алар боюнча жүргүзүлөт кылмыш жашы жете электер же аларга каршы.

4. Аныкталган, мунун мазмунун жана документтердин тизмеги жана материалдарды, укук кирүү аларга ээ прокурор жүрүшүндө объекттерди текшерүү үчүн жооптуу аткаруу жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын, мыйзам эмес чектелиши. Далилденсе, бул пределом талаптарынын прокурордун мындай учурларда болуп относимость карата документтерди жана материалдарды текшерүү предметине, мүмкүнчүлүгү жардамы менен аларды изилдөө, аныктоо жана алуу мүмкүнчүлүгүн далилдөөгө бузган аткаруунун жүрүшүндө жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын.

5. Жалпысынан талдоо жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын менен позициясынын жыйынтыгын прокурордук көзөмөл экендигин көрсөттү:

- категориясы балдар, "попавших в трудную жизненную кырдаалды", бул-ст. 5 Кодексинин жана КР балдар жөнүндө болуп абдан размытой, жана азыркы социалдык-экономикалык шарттарда алдында бул аныктама мүмкүн кире та болобу эмес, ар бир экинчи бала;

- укуктар менен катар юридикалык милдеттери жашы жете элек мыйзамдарында эмес обособляются эмес специализируются, б. а. теориясы юридикалык милдеттерин жашы жете элек иштелип чыккан мыйзамдагы бир кыйла азыраак даражада караганда теориясы субъективдүү укуктарын;

- жоктугу так механизм тандап алуу жетим балдар кетип жаткан ар түрдүү программалары боюнча колдоо чет өлкөгө; аныкталбаса, арыздарды кароо тартиби, жарандарды каттоо үчүн аларды асырап алууга талапкер катары жана баш тартуу, аларды каттоо. Башка сөз менен айтканда, так берүү механизми кыргызстандык балдарды эл аралык асыроого мыйзамдарда жок;

- мыйзамдар боюнча көптөгөн багыттар өзгөртүлөт өтө эле көп, анын көп сандаган өзгөртүүлөр жана толуктоолор андай учурлар болчу кыйын багыт гана эмес, объекттери прокурордук чара көрүү, бирок, өзү тарабынан прокурорлорго;

- жоктугу мыйзамдарында ортосундагы байланыш укуктарды прокуратура органынын жана анын милдеттери төмөнкүлөрдү киргизсе болот катарына юридикалык каталар. Жоктугу мыйзамдык укуктарын чектөө жана милдеттерин) иш жүзүндө алып келүүдө жоктугуна ачык-айкындуулугун кармоо анын компетенциясынын бул азыркы учурдагы талаптарга ылайык келбейт;

- берүү мыйзамда прокурорлорго бир катар учурларда укуктун өз алдынча жагдайды баалоо жана кабыл алуу ушул негизде чечим күчүндө беле ошол же башка учурда жана эгерде ооба, анда да дал ушул жасайт байланыш ортосунда конкреттүү укуктарга жана милдеттерге ээ органдын кыйла алыс жана татаал;

- процесстик формасы прокурорской иш катары укуктук формасы жетишсиз бекемделген Мыйзамда КР прокуратурасы жөнүндө. Дал ушул жоктугу анда жол прокурордук текшерүүнүн себеби болуп калышы мүмкүн бирден бир негизги функционалдык бузулушун компетенциясынын прокурорлордун – ашкан жана алар тарабынан чегинен берилген компетенциясынын;

- республикада эмес калыптана жетиштүү мыйзамдык мамилелерди жөнгө салууга байланыштуу келип чыккан мамлекеттик органдардын ишине, ыйгарым укуктарына кирген укук бузуулардын алдын алуу жашы жете электердин. Жалгыз ченемдик укуктук документ болуп, бул чөйрөсүн жөнгө салуучу мамилелер болуп саналат "КР Мыйзамы негиздери Жөнүндө алдын алуу" Кыргыз Республикасындагы укук бузуулардын, анда субъект укуктук жөнгө салуу чыгышат бардык адамдар менен антиобщественным жүрүм-туруму, мында деталдуу арасында укук бузуулардын алдын алуу жашы жете электердин каралбайт, так алгоритми иш-аракеттердин алдын алуунун субъекттеринин аныкталган эмес;

б.Изилдөө, учурдагы абалды аткарылышына прокурордук көзөмөлдү жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын өттү төмөнкүдөй көйгөйлөр объекттердин ишине прокурордук текшерүүлөрдүн:

- формализм иши балдардын иштери боюнча комиссиялардын менен беспризорными жашы жете электер;

- жоктугу, алдын алуу иштерин жүргүзүүгө камкорчулук жана көзөмөлчүлүк органдарынын кыскартуу боюнча учурларда ата-энелик укуктарынан ажыратылган жана болтурбоо, балдарды үй-бүлөдөн жана бир эле убакта жетишсиздиги оперативдүү иштер органдарынын, камкорчулук жана көзөмөлчүлүк боюнча ажыратууга ата-энесинин, алардын ата-энелик укуктарын жана алып коюу, баланы, үй-бүлөнү учурда маалымат алуу, зомбулук жөнүндө алардын үстүнөн;

- толук эмес маалымат берүү, ошондой болсо таптакыр неинформирование прокурорлордун жөнүндө ошол мыйзам бузуулар болгон иштери боюнча комиссиялар тарабынан балдарды аныкталса жүрүшүндө ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруу;

- республикада жоктугу жана адистешүүсүн социалдык кызматкерлердин жагында балдардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо;

- жоктугу тыгыз ведомстволор аралык органдарынын ортосундагы өз ара аракеттенүү жана мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик балдардын укуктарын коргоо маселелери боюнча. Көйгөйлүү маселелердин көпчүлүгү кийишет уюштуруучулук мүнөзгө ээ жана пайда болгон топуракта ведомстволук жана жеке карама-каршылыктарды;

- өлкөдө жоктугу, бирдиктүү кесиптик-чөйрөнү үчүн баарлашуу чөйрөсүндө кылмыштуулуктун алдын алуу жашы жете электерди тартуу менен бул чөйрөгө жарандык коомдун өкүлдөрүн, жөндөмдүү карата биргелешкен иш боюнча иликтөө кылмыштуулукка жашы жете элек, аныктоо, аны заманбап өзгөчөлүктөрүн жана процесстерди детерминации иштеп чыгуу, заманбап концепциясы кылмыштуулуктун алдын алуу жашы жете электердин.

7. Талдоо негизги ыкмаларын карата прокурордук чара көрүү кызыкчылыктарын бузган балдарды, жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугусуз калган көрсөтүү, прокурордун ыйгарым укуктары негизделген милдеттери прокуратура сакталышына көзөмөлдү жүзөгө ашырууга укуктарын жана эрезеге жетелектердин бул категориясын кабыл алууга мыйзамда каралган чаралар (анын ичинде ишти караган соттор, ошондой эле коюу жана кармап туруу доо арызы сотто). Бирок жайылтууга көзөмөлсүз калуунун биринчи кезекте тийгизип, көптөгөн факторлордун баштап канааттандыруу эмес материалдык жана социалдык абалына, үй-бүлө жана закончубу таасири аныкталган субкультура. Азырынча бул көптөгөн себептер жоюлбаса, проблемасы жок чечилет никакими юридикалык ыкмалар менен.

8. Абалын талдоо уюмдар прокуратура органдарынын ишинин чөйрөсүндөгү көзөмөлсүз калуунун алдын алуу жана жашы жете электерге каршы кылмыштарды өтүү, деп билдирет тыгыз кызматташууну прокуратура жергиликтүү органдары менен влошондойкыскартуу жана тиешелүү органдар менен алектенген көйгөй беспризорности, маанилүү ролду ойнойт ийгиликтүү алдын алуу бул көрүнүштү өлкөдөгү.

9. Талдоо прокурордук көзөмөл оорулардын алдын алуу чөйрөсүндө балдар кылмыштуулукка өтүү, деп билдирет мамиле жасоо фактылары укук бузууларды жашы жете электер тарабынан жасалган, негизинен ишке ашырылат постфактум, бул жетишсиз экендигин айгинелеп турат иштөө стадияларында, б. а., маңызы боюнча, в республике түзүлгөн эмес превентивная системасы эрте себептерди жана шарттарды табуу, способствующим балдар кылмыштуулукка.

10. Талдоо укуктарын коргоо жана жашы жете электердин каражаттары прокурордук чара көрүү маалыматтык мейкиндигинде болуп өтүү, деп билдирет чөйрөсү билимдерди прокурордун жаатында маалыматтык коопсуздук жашы бир кыйла широк жана обширен: прокурорго туура келет мүмкүн курста бардык частых өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду мыйзамдарды сактай алдында жүрөт массасы маалымат, анын ичинде санариптик; ээ болууга аналитикалык склад ума, способным тез көрүүгө несостыковки цифралык отчетту текшерилүүчү объектинин бузулушу логики оозеки разъяснениях текшерилүүчү кызмат

адамдарына; жүргүзсүн жана объективдүү талдоо, текшерүү жана иштеп чыгуу адекваттуу чараларды чара көрүү тартип бузуулар аныкталган учурда. Мунун баары талап кылат огромных даярдоо аракеттерин жана туруктуу окутуу, өзгөчө шарттарда тез өзгөрүп жаткан маалыматтык коомдун мүмкүнчүлүктөрүн. Ошондо маанилүүлүгүн шарттарды түзүү үчүн атайын даярдык прокурорлордун чөйрөсүндө маалымат технологияларынын жана аларды илимий-методикалык жактан камсыз кылуу.

11. Талдоо келечегин өркүндөтүү, прокурордук көзөмөлдөө чөйрөсүндө мыйзамдарды аткаруу жөнүндө жашы жете элек көрсөттү, эмне үчүн прокуратура органдарынын тышкары бардык башка зарылдыгы диалогду жөнгө салуунун жарандык коом менен тартуу жолу менен аны процесстер укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жашы жете элек, ишеним мамилелерин түзүү менен жалпыга маалымдоо каражаттары болуп калат маанилүү жана кечиктирилгис.

Жүрүшүндө теориялык талдоо иштелип чыккан практикалык сунуштар.

Атап айтканда, сунушталган:

– мыйзам ченемдүү бекемдөө зарыл укуктук статусу прокуратура чөйрөсүндөгү укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жашы жете элек, выделив прокурордук көзөмөлдү бул тармакта өзүнчө тармагы прокурордук көзөмөл. Бул мыйзам менен өзгөртүүгө мүмкүндүк берет конкреттештирүү жобо прокурордук кызматкерлердин арасында мамлекеттик жактардын жана жүзөгө ашыруучу органдардын ишин коргоо боюнча баланын укуктарын жана эркиндиктерин;

– бүгүн Конституциялык мыйзамында, "КР прокуратурасы ЖӨНҮНДӨ" Кыргыз Республикасынын айтканда отсылка-ст. 29, анда "ак-ыктыярдуу түрдө аткарылбаган учурда прокурордук чара көрүү актылары жөнүндө прокурор токтомун чыгарууга прокурордун талаптарын мажбурлоо менен аткартуу <...> жөнөтүүгө аны аткаруу үчүн ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар". Максатка ылайык, бул аятта карата соттун мыйзамы кабыл алынсын үчүн жоопкерчилик жөнүндө неуважение карата прокуратурасы караштырып, анда бул мамлекеттик органдар, коомдук уюмдар, кызмат адамдары менен макул болбогондо, протестом, буйруу, сунуш жана башка актыларга прокурордук көзөмөл укугу жок, аларды четке кагууга, ошондой милдеттүү ташууга маселени чечүү кароосуна, жогору турган прокурордун;

– бүгүн Конституциялык мыйзамда КР прокуратурасы жөнүндө кыйла натыйжалуу ишке ашыруу жүктөлгөн милдеттерге карата прокуратура органдарына функцияларды зарыл деталдуу конкреттештирүү прокурорлордун ыйгарым укуктары. Алсак, прокурордун ыйгарым укуктары подразделены үч топко таянып, алардын максаттуу багытын: 1) ыйгарым укуктарын аныктоо боюнча мыйзам бузуулардын себептерин жана шарттарын, аларды жасоого

түрткү берген; 2) ыйгарым укуктарын бузууларды четтетүү боюнча мыйзам; 3) ыйгарым укук бузууларды болтурбоо боюнча мыйзам.

Сунушталат бөлүү ыйгарым эки категорияга: 1) оперативдүү жана уюштуруу боюнча ыйгарым укуктары (суратып алуу укугу документтерди адистерди тартууга ж. б.); 2) ыйгарым укуктарын жоюу боюнча, укук бузууларды болтурбоо мыйзамынын тартуу жана күнөөлүү жоопкерчиликке;

– для абалын жакшыртуу, Кыргызстанда балдардын түзүү зарыл Коомдук кеңеш маселелери боюнча балалыкты кыргыз республикасынын Президентине караштуу негизги функциялары анын болмок болуп иштеп чыгуу жана бекитүү: 1) мыйзам долбоорлорун, мамлекеттик социалдык программалар үчүн балдардын ата-энелеринин камкордугусуз калган; 2) коомдук демилгелер жана программалар боюнча коргоо балдардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын камсыз кылуу боюнча алардын эң жакшы өнүктүрүү;

– жалал - контекстинде андан ары реформалоо, Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун максатка ылайыктуу киргизсин бир катар толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү мыйзамдар, атап айтканда: КР Конституциясында чыгарууга ченемдери прокуратурасы жөнүндө өзүнчө глава белгилеп, анда конституциялык статус прокуратуранын бул өзүнчө тиешелүү мамлекеттик бийлик бутактарынын бирдиктүү борборлоштурулган мамлекеттик жана көз карандысыз системасын органдарынын подчинением төмөн турган прокурорлордун жогору турган прокурорго жана Башкы прокурорго КР көз карандысыздыгынын принциби прокурорлордун жана баш ийүү гана аларды Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана мыйзамдарына;

2. Уюштуруу-техникалык планда төмөнкүлөр зарыл:

– чөйрөсүн кеңейтүү куугунтуктоо белгилеп, ченеми, түздөн-түз камтыган чөйрөсүнө прокурордук көзөмөл ишин бардык субъекттери үчүн жооптуу укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого, жашы жетпегендердин, анын ичинде ишин укуктары боюнча ыйгарым Укуктуу баланы (бул кызмат орду киргизилген 2019-жылы).

– киришүүгө түзүү консолидацияланган маалыматтардын электрондук базаларын иштин негизги багыттары боюнча мамлекеттик жана муниципалдык органдардын балдар жана подростковой кылмыштуулуктун мүмкүнчүлүгү менен жетүү, бул базасында бардык кызыкдар тараптардын. Түзүүгө карата мындай базасын керек активдүү кошулуу юстиция Министрлиги, КР экономика Министрлиги жана КР каржы. Башкы прокуратура ошондой эле пайдалана алат өздөрүнүн ресурстарын түзүү үчүн тик тилкеси интеграцияланган системасын;

– аныктоо тартиби үзгүлтүксүз маалымдоо региондук жана жергиликтүү жетекчилердин боюнча мыйзамдагы өзгөрүүлөр жөнүндө козгогон чөйрөсүнө алардын компетенциясынын маалыматтарды берүү мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө, иши кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча жана башка процесстер. Өз кезегинде, прокурорлорго шаардык, райондук жана аларга теңештирилген прокуратуралардын керек аныктоого органдары менен

макулдашуу боюнча мамлекеттик бийликтин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өз ара аракеттенүү тартибин көрсөтүү маселелери боюнча алар тарабынан иликтөө үчүн ченемдик укуктук актылардын долбоорлорун ("нөлдүк окуу"), анын ичинде мөөнөттөрү жана формалары документтерди алмашуу, жооптуу аткаруучулар;

3. Учурда түзүү ювенальных органдарынын обширными боюнча ыйгарым ыкчам внесудебному ишмердүүлүгүнө кийлигишүүсүнө жеке адамдардан жана коомдук түзүлүштөр менен камсыз кылуу максатында укуктук абалын, жашы жете электердин (алып коюу, жашы жетпеген бири неблагополучной-чөйрөнү, убактылуу жайгаштыруу жашы жете элек баланы адистештирилген мекемесинде же кабыл алуучу үй-бүлөдө ж. б.) менен катар эле, прокурордук-көзөмөлдөө ыйгарым укуктарына берүүгө прокурорго атайын тескөөчү ыйгарым укуктары мүмкүндүк берүүчү убактылуу токтотууга жана жокко чыгарууга мыйзамсыз жана негизсиз чечим аталган органдардын.

ЖАРЫК КӨРГӨН ИШТЕРИНИН ТИЗМЕСИ

ТЕМА БОЮНЧА ДИССЕРТАЦИЯ

- 1.Жаналиев,М. Э.Укуктук жобо жашы жете элек Кыргызстане [Текст] / М. Э.Жаналиев // Modernscience. – 2018. – Төлөмдөрдү.11. – С. 129-132.
- 2.Жаналиев,М. Э.Прокурордун ыйгарым укуктары жүзөгө ашыруу боюнча аткарылышын көзөмөлдөө жашы жете электер жөнүндө мыйзамдардын Кыргызстане [Текст] / М. Э.Жаналиев // Modernscience. – 2018. – Төлөмдөрдү.11. – С. 132-135.
- 3.Жаналиев,М. Э.Ювеналдык юстиция сыяктуу негизги формасы укуктарын жана эркиндиктерин коргоо, жашы жетпегендердин Кыргызстане [Текст] / М. Э.Жаналиев //Modernscience. – 2019. – Төлөмдөрдү.1. – 104 с. -106.
- 4.Жаналиев,М. Э.Объекти, милдеттери жана чектери прокурордук көзөмөлдү Кыргыз Республикасында чөйрөсүндөгү укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жашы жете элек [Текст] / М. Э.Жаналиев // Евразиялык юридикалык журналы. – 2021. – №6. – 256 с. -259.
- 5.Жаналиев,М. Э.Жашы жетпегендердин укуктарын сактоо сыяктуу предметине прокурордук көзөмөл " Кыргыз Республикасында [Текст] / М. Э.Жаналиев // Евразиялык юридикалык журналы. – 2021. – №7. – С. 306-309.
- 6.Жаналиев,М. Э.Уюштуруу-укуктук көйгөйлөр укуктарын коргоо балдарды, жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугусуз калган каражаттар прокурордук чара көрүү, Кыргыз Республикасында [Текст] / М. Э.Жаналиев // Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар Кыргызстан. – 2021. – №7. – С. 164-169.
- 7.Жаналиев,М. Э.Аткарылышына прокурордук көзөмөл турак-жай укуктарын Кыргыз Республикасында жашы жете элек [Текст] / М. Э.Жаналиев // Илим, жаңы технологиялар жана инновациялар Кыргызстан. – 2021. – №7. – 170 с. -173.
- 8.Жаналиев,М. Э.Далилдөө предметине боюнча иштер жөнүндө жашы жете элек өспүрүмдөрдүн кылмыштары [Текст] / М. Э.Жаналиев // Вестник КГЮА. – 2017. – №1. – С. 42-45.
- 9.Жаналиев,М. Э.Жөнүндө иштер боюнча өндүрүш тартиби жашы жете элек өспүрүмдөрдүн кылмыштары [Текст] / М. Э.Жаналиев // Вестник КГЮА. – 2017. – №1. – С. 38-41.
- 10.Жаналиев,М. Э.Ролу жана мааниси иши боюнча прокуратура органдарынын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо жашы жете элек [Текст] / М. Э.Жаналиев // Вестник КГЮА. – 2017. – №4. – С. 100-103.
- 11.Жаналиев,М. Э.Проблемалуу аспектилер иш боюнча прокуратура жашы жетелектердин укуктарын коргоо [Текст] / М. Э.Жаналиев // Вестник КГЮА. – 2018. – №3. – С. 220-223.

